

צדקה ומעשר

נוסח רי"ם

קבג

ליקוטי הגר"א והגר"ח

[א] **אמר**, השומר מעשר מובטח מן היזק, והשומר חומש מובטח שיתעשר, ואם כל ישראל ישמרו מעשר יתקיים "אפס כי לא יהיה בך אביון".

א [א] **אמר בשם רבו הגר"א ז"ל** שכל השומר מעשר (א) מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל, (ב) והשומר חומש (ג) מובטח שיתעשר^ב, ויושרש בזה מידת ומ"מ למכליתן טובים הם דימה אותם לסייג, כי האדם אחר כל הולאת זרעוני גינתו וחרישתה וניכוסה ועידורה ינטרך ג"כ לסייג, והיתכן שינטער על הולאתה? אף כי חסר יבואנו שמוציא עליה הולאות הרבה, מ"מ כיון שידוע שכלתי הסייג למרמס יהיה כל גינתו ועמלו זה... וכן המעשרות מוציא מתבואתו מעשר ראשון ושני הרי פחת חומש, אבל זהם עשה גדר להנשאר שיהיה שמור. [רוח חיים אבות פ"ג, יג]

(ב) **והשומר חומש**. ולמען ה' שחפריש את החומש כאשר צויתך ואל תפחות כאשר הזהרתך, כי בפחות עוזרים בכל רגע על כמה לאוין ועשין ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה ח"ו.

[עלים לתרופה, אגרת הגר"א]

(ג) **מובטח שיתעשר**. הנה טבע הצדקה שמעשרת, וכמ"ס [כתובות סו:] מלח ממון חסר, ואמרי לה חסד, ואם כי אין זה מורגש לכל, מ"מ בכל דור רואין לנו שכן הוא. וכתיב [הושע י, יב] זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד, כי הזורע נוטל תבואה ומשליך אותה רגבים, וכי יאמר הזורע "אוי לי כי נדמייתי" כי נדמייתי למשוגע וחסר הצינה לקחת יגיע כפי לזרוק לארץ חיטה ושעורה צמפולת יד, כיון שצאמת הוא להרווחה מוציא קמעה ומכניס הרבה, מפזר חיטים מעט ונוסף עוד הרבה, כן הדבר בענין זריעת הצדקה נראה מחסר מעותיו אבל צאמת הלא זריעה היא להרווח הרבה בצמיחה, וכמ"ס [יחז' מד, ל] ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח צרכה אל ציתך. וכמ"ס [במדבר ה', י'] ואיש את קדשיו לו יהיו, פי' שאינו נותן וישאירם לו, קדשיו לו יהיו, פי' שיעני ויקבל מעשר עני, ואשר יתן לכהן לו יהיה [כתיב בה"א ולא בו'] ופי' יהיה לו הרבה, וכמאחז"ל [ברכות סג.]. וכמ"ס [דב' טו, י'] נתון תתן כי צגלל הדבר הזה יצרכך ה'.

מקורות וביאורים

- א. שאילתות [צו].
- ב. כתב השו"ע [יו"ד סי' רמט, א] שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים ואם אין ידו משגת כ"כ יתן עד חומש מנכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מידה בינונית פחות מכאן עין רעה וכו'. ומבואר דשיעור
- חומש הוא למצוה מן המובחר. אבל הגר"א [הובא בליקוטים] ס"ל דשיעור חומש הוא מדינא, והתפץ חיים [בספר אהבת חסד פי"ט] כתב וז"ל: יש אומרים דמה שאמרו דחומש הוא מידה יפה הני מילי בשלא נודע לו שיש בעיר עניים התאבים ללחם או ערומים שצריכים

הבטחון, והלואי כל ישראל היו שומרים מעשר היה מתקיים הפסוק "אפס כי לא יהיה בך אביון".

קבר

ג פעם אחת היה לרבינו ספק בדמי מעשר^ד, והקיל עצמו בזה הפעם, תיכף אח"ז נטבע דלי בבאר והורידו כלי גרזן עם ווים להוציאו, ונפל גם הגרזן לבאר, ועשה חשבון שהדלי והגרזן עלו ממש כמו כסף מעשר^ה שלא נתן מצד שנסתפק לו, והפריש תיכף המעשר ואח"כ עלה הגרזן והדלי.

קבה

ז שאלתיו אם להנות בזה לבני ביתי^ח, ואמר שהוא בעצמו היה נצרך לשאלה הזאת ולא אסתייע מילתא לשאול מרבו הגר"א ז"ל, והקיל בדבר, עד שבזמן

מקורות וביאורים

שתתעשר, וחז"ל דרשו את המקור להפרשת חומש ג"כ מהכתוב "עשר תעשר" שתי עשירות דהיינו חומש, ומחדש הגר"ח שמכין שהעשירות נרמזה ב"תעשר" השני האמור בכתוב, שממנו נלמד ג"כ ענין הפרשת החומש, דהיינו המעשר הנוסף על המעשר הראשון, ע"כ אין מקור לעשירות אלא בהפרשת החומש. משא"כ במעשר אין הבטחה על עשירות אלא רק שלא יבוא לידי היזק.

ג. שאילתות [צט]. הנהגות ישרות [צט]

ד. בשאלתות ובאור חדש: בדמי החומש.

ה. באו"ח – החומש.

ו. ע"י לעיל סי' כא ולהלן סי' קמז שאמר רבינו "כשמכוון העונש מדה כנגד מדה ועשה תשובה מוכרחים היסורים לסור".

ז. שאילתות [צו].

ח. לפי הנוסח הנדפס בכתר ראש נראה כי ספיקו של רבינו היה האם מותר להשתמש בכספי מעשר לזון את בני ביתו, וכפי הנוסח המועתק בסמוך מבואר שהנרון היה אם מותר להשתמש בכסף המעשר להוצאות החזקתו בעת לימודו, והנה הרמ"א [יו"ד סי' רמט, א] כתב בשם המהרי"ל דאין לעשות ממעות המעשר דבר מצוה אלא יתננו לעניים. והש"ך [שם סק"ג] כ' דהדרישה הביא משו"ת מהר"מ דמותר לעשות מכסף מעשר כל מצוה שתבוא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכן לקנות ספרים ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם, וכן לזון את בניו הגדולים ע"ש. והבאר הגולה כתב שאין מחלוקת בין מהר"מ למהרי"ל.

לכסות אבל כשירדע שיש בעיר אלמנות ויתומים וכה"ג אנשים מצוקים כאלו אשר אין לאל ידם להושיע את עצמם מחוייב מדינא להפריש עד חומש מנכסיו, וכן משמע מדברי הגר"א שדעתו כן. ובהג"ה שם: ובה נתיישב לי מה שכתב הגר"א באגרתו הק' עלים לתרופה שכתב לב"ב ולמען ה' שתפריש את החומש כאשר צויתך ואל תפחות כאשר הזהרתך, כי בפחות עוברים בכל רגע על כמה לאוין ועשין [היינו הלאו דלא תאמץ ולא תקפוץ ועשה דפתוח תפתח את ירך לו, נתון נתן, כי ימוך אחיך וגו', וחי אחיך עמך] ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה ח"ו [היינו מ"ש דהוא כאילו עובר עבודה זרה ונקרא בליעל], ולכאורה הוא נגד הגמרא דמגמ' משמע דאין מחוייב מצד הדין בחומש רק שהמבזבז לא יבזבז יותר מחומש וע"כ דהגר"א מייירי היכא דקיימי עניים וס"ל להגר"א כמו הרמב"ם דהיכא דקיימי עניים מחוייב מדינא עד חומש נכסיו, עכ"ד התפץ חיים בביאור דעת הגר"א. והנה בענין הנהגת רבינו בהפרשת החומש ראה להלן סי' קכו שהובא דברי תלמידו בעהמ"ח "נחלת דוד" מה שאמר בהספד על רבינו, שהפליג בגמ"ח למאוד להפריש חומש מנכסיו ולהשיא יתומים ויתומות. אבל לא מתבאר אם סובר כהגר"א שחוייב חומש הוא מדינא, ויתכן שאינו אלא מצוה מן המובחר. ובדברי הגר"ח מבואר שהסגולה לעשירות לא נאמרה אלא בהפרשת החומש, ואילו המפריש מעשר אינו מובטח על עשירות אלא שלא ינזק, וההסבר בזה, שהמקור לסגולת העשירות בהפרשת הצדקה נלמד מהכתוב "עשר תעשר" – עשר בשביל